

Éneklő Ifjúság – egy név, egy mozgalom? Változások és azonosság a huszadik századi magyar zeneéletben.

Bevezetés

A múlt század során az *Éneklő Ifjúság* elnevezésként túlélt több radikális politikai rendszerváltozást. Nem sok ilyen elnevezést ismerünk. Írásomban szeretném megvizsgálni az *Éneklő Ifjúság*, mint „márkanév” életét. Milyen környezetben született az elnevezés? Mit takart kezdetben, s mit később? Milyen asszociációk társultak hozzá a magyar huszadik század különböző történelmi környezeteiben? Volt-e ebben szerepe a magyar zenei „elit” változásainak, vagy éppen azonosságának? Mi lehet az oka ennek a végig pozitív megítélésnek?

A kezdetek

Az „*Éneklő Ifjúság*” néven ismertté vált zenei mozgalom több, sokfelől érkező szál egybefonódásának eredménye. Egyrésről az ezerkilencszáztíz-es-, és húszas években felfutó, és nagy jelentőségű eredményeket felmutató magyar népzene kutatás kapcsán jelent meg – elsősorban a magyar zenei élet szereplői, de a nagyközönség felől is – az igény, hogy a magyar népzene, elsősorban az újonnan felfedezett népdalokat, a „hivatalos”, azaz bemutatásra szánt zeneéletbe, az új kompozíciókba integrálják. Az eladdig szinte kizárólagosan „magyarosnak” gondolt, tizenkilencedik századi zenei nyelvet az új évszázadban immár a „tisztá forrásból” érkező valódi magyar népdallal kívánták leváltani.

Ezen felül a húszas évek Magyarországon a kulturális útkeresés időszakának is mondható. Az elvesztett világháború után, lecsökkent területen működő ország kulturális elitje nyitott volt a régi, birodalmi örökség átértékelésére. Ennek a megújulási lendületnek az ifjúság tekintetében az oktatásügy volt a színtere. A Klebelsberg-féle reformok lehetőséget nyújtottak arra, hogy újragondolják, miket tekintsenek az egész nemzet számára szükséges kulturális alapoknak.¹ A politikai légkör tehát nyitott volt újfajta, akár kísérleti kulturális ifjúsági mozgalmak megjelenésére – amennyiben ezek beleillettek a „nemzeti” irányzatokba.

A másik szál, ahonnan a mozgalom ered, az a katolikus egyházzenei megújulás. Ennek forrása X. Piusz pápa 1903-as „*Motu Proprio*” -ja, amely az egyházi éneklés „alapokra való visszatérését” hirdette, előtérbe helyezve az itáliai reneszánsz jellegű karéneklést, és a gregoriánt. (A huszadik századi zeneszerzésben megjelent – jobb kifejezés híján – „gregorián-reneszánsznak” is itt lehet keresni a gyökereit).² Ennek a megújulásnak Magyarországon fő képviselője a Magyar Kórus folyóirat, személyek tekintetében pedig annak szerkesztőségi és munkatársi köre volt: Bárdos Lajos, Kertész Gyula, Demény Dezső (a Rádió Daloskönyvek későbbi szerkesztője), Kerényi Sándor – csak a leghíresebbeket említve. (Demény Dezső személye kapcsán megjegyzendő: az *Éneklő Ifjúság* léte során többször is a Magyar Rádió köré építkeztek.) Bár a folyóirat csak 1931-től jelenik meg, bevallott célja a *Motu Proprio*

¹ A „közös minimum”, a közoktatásban szerzett tudás, mint a modern nemzetközösségek összetartó erejéhez lásd: Ernest Gellner: A nemzetek és a nacionalizmus. Napvilág Kiadó, Bp. 2009.

² X. Piusz pápa: Az egyházi ének és zene ügyében (*Motu proprio: inter sollicitudines*) 1903. november 22. (https://www.vatican.va/content/pius-x/la/motu_proprio/documents/hf_p-x_motu-proprio_19031122_sollicitudini.html) (hozzáférés: 2023.10.26)

intézkedéseinek megvalósítása.³ A „rég dolgokhoz való visszatérés” a fent említett népzenei-kompozíciós hullámmal közös tulajdonsága e mozgalomnak. A Magyar Kórus munkatársi csoportjai Személyes kapcsolatban is álltak a népi eredetű zenei megújulás vezéralakjaival – Bartók Bélával és Kodály Zoltánnal. Minden feltétel adott volt e sokféle forrás metaforikus vizeinek egybefolyására.⁴

A „mitikus eredet”

Felmerülhet a kérdés, hogy az 1934-es rendezvénysorozattal induló mozgalom történetének leírásakor miért kezdjük azt az évszázad legelején? Amikor a mozgalom tagjai később a saját történetüket írják, az általam vizsgált források szerint maguk is innen indulnak, amiként teszik ezt a mozgalomról szóló sajtócikkek, kiadványok is. A konkrét évszám változó. Lányi Viktor 1934-es sajtó cikkében⁵ a Psalmus Hungaricus 1923-as bemutatóját teszi meg a mozgalom voltaképpen kezdőpontjának, amikor a Kórushoz a Wesselényi utcai fiúiskola énekkara társult. Ennek az előadásnak ihlető ereje Kodály életművében kétségtelen.⁶ Raics István 1942-ben induló cikksorozatában⁷ pedig a Villő 1925. évi bemutatóját tartja a kiindulópontnak. Ez utóbbi terjedhetett el a „mitikus eredet” „hivatalos” kezdődátumaként. Még a háború után is, 1948-ban a makói zeneiskola hangversenyének meghívójához csatolt rövid kis leírásban is ez szerepel a „gondolat” eredetként, miként a mozgalom első időszakának történetét 1984-ben összefoglaló Szabó Helga is ekkorra teszi azt.⁸

Ami ezekben az eredettörténetekben közös, az egyfelől Kodály Zoltán szerepe – nem közvetlen szervezőként, hanem egyféle „szellemi atyaként”, másfelől a húszas évek második felétől valósággal kivirágzó magyar gyermekkar-irodalom, amelynek fő előadási lehetőségei az Éneklő Ifjúság mozgalom hangversenyei lettek. Való igaz, hogy Kodály a *Villő* és a *Túrót eszik a cigány* 1925-ös bemutatója után sorra írja gyermekkari műveit, Szabó Helga pedig megerősíti, hogy a magyar zeneülethez ez időben csatlakozik be Kodály zeneakadémiai tanítványainak egész serege.⁹ Kodály gyermekkaraiból külön iskolaközi hangversenyt is rendeznek 1929-ben.¹⁰ 1974-ben megjelent könyvében Losonczy Ágnes ehhez az évhez köti a mozgalom indulását, Kodály Zoltán *Zenei Szemle*-beli írását¹¹ tekintve a mozgalom „gondolati indításának”.¹² Nem elhanyagolható továbbá Kodály 1928-as angliai látogatásának hatása sem, ahol az angol kórushagyományokkal – köztük a gyermekkarokkal –

³ Shvoy Lajos: Preludium. In: Magyar Kórus, 1931. február. 1. évfolyam 1.szám (1. o.)

⁴ A huszadik század folyamán több egyházzenei megújulási hullám is végigfutott, melyek végső soron ugyaninnen eredeztethetők: nem csupán a római katolikus egyházban. A református egyháztörténetből ide vonatkozólag a század második felében népszerűvé váló népdal-zsoltárok talán a legegységesebb formája, amely népdalok dallamára új szövegeket alkotott.

⁵ Lányi Viktor: Zeneéletünk a magyar jövő távlatában. In: Pesti Hírlap 1934. december 25. 56. évfolyam 291. szám (45. o.)

⁶ Főgel-Veres Anett: Kodály Zoltán és az Éneklő Ifjúság. In.: Bárdos szimpóziumok. 16 zenei írás. Szerk.: S. Szabó Márta. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2021. (129-138. o.)

⁷ Raics István: Hogyan indult útjára az Éneklő Ifjúság? In: Éneklő Ifjúság, 1942 december. 2. évfolyam 4. szám (44-45. o.)

⁸ Szabó Helga: Éneklő Ifjúság 1925-1944. (6-7. o.)

⁹ Uo. (5-6. o.)

¹⁰ Uo. (8. o.)

¹¹ Kodály Zoltán: Gyermekkarok. Eredeti megjelenés: Zenei Szemle, 1929. 13. évf. 1. szám, (1-9.o.)

¹² Losonczy Ágnes: Zene-iffjúság-mozgalom. Zeneműkiadó, Bp. 1974. (45.o.)

megismerkedő zeneszerző a magyar kórusélet megreformálásának inspirációját hozta magával.¹³

Az 1925-ös évszámhoz érdekességként hozzátehetjük, hogy az „éneklő ifjúság”, mint önálló jelzős szerkezet megjelenik Tóth Aladár írásának jóvoltából a *Nyugat*-ban is: „mikor Bartók és Kodály megmutatta, miként kell a magyar népdalt a kórusirodalom számára kiaknázni, a magyar népdalt, melynek egyetlen sora több kultúrát plántál az éneklő ifjúságba, több igazi magyar öntudatot ébreszt benne, mint valamennyi németes irredenta nóta együttvéve.”¹⁴

A két szó együtt Tóth Aladárnál később is felbukkan, 1931-ben a Pesti Naplónak írt cikkében.¹⁵ Ugyan itt is még pusztán jelzős szerkezetként, nem pedig önálló kifejezésként, végképp nem egy potenciális mozgalom nevéként létezik, mégis előrevetítő, mert ez a szókapcsolat ezelőtt nemigen fordul elő máshol. A mozgalom névadója „hivatalosan” Bárdos Lajosné Waliczky Irén.¹⁶

Úgy tűnik tehát, hogy amikor a későbbiekben a mozgalom – képletesen értve – eredettörténetet választott magának, nem légből kapott tényekből válogatott. Kiemelt fontosságú lesz már a kezdetektől fogva Kodály Zoltán szellemi vezetői szerepe: bár nem közvetlen szervezőként van jelen, a mozgalom, az ő zenepedagógiai munkássága következményének tekinthető, azzal mindenképpen rokon. Kodály befolyása a magyar kulturális életre a második világháború után sem csökkent, sőt éppen a zenepedagógiában lett az ő nevével fémjelzett „módszer” az irányadó. Ez pedig közvetetten hathatott az Éneklő Ifjúság mozgalmának – mégpedig ugyanazon a néven történő – feltámadására, a név megőrzésének indoklására és igazolására egy, elviekben teljesen más politikai légkörben is.

Az első felvonás – 1934-1944

A Magyar Kórus és annak világi testvérlapja, az Énekszó szerkesztői köre: Bárdos Lajos, Kerényi György és Kertész Gyula főszervezése alatt, az iskolák érdeklődését tapasztalva a folyóiratok és az általuk megjelenített művek iránt,¹⁷ 1934. április 28-án a Zeneakadémia nagytermébe szervezték meg az első „Éneklő Ifjúság” elnevezésű hangversenyt. A fellépő kórusok nagy száma (tizennégy kórus ezernégyszáz énekese¹⁸ és azoknak különleges térbeli elrendezése (az egyházzent éneklő kórusok a pódiumon, az első és második emeleti erkélyen énekeltek), illetve a hangversenyt lezáró összkar (Gebhardi: Glória szálljon – kezdősorú kánonja) egyedi, újító megoldások – friss erejűvel óriási sikert arattak.

A térbeli elrendezés, az együttes részvétel újdonsága beleillik nemcsak a századelei magyar, de a nemzetközi zeneéletében is jelentkező kísérleti tendenciákba, amelyek a zeneélet

¹³ Fögel-Veres: Kodály Zoltán és az Éneklő Ifjúság. (129.o.)

¹⁴ : Tóth Aladár: A magyar zenekritika feladatai. In: *Nyugat*, 1925. október 1. 18. évfolyam 18. szám (83-89.o.) 86.o.:

¹⁵ Tóth Aladár: Az éneklő Magyarország. In: *Pesti Napló*, 1931. május 31. 82. évfolyam 121.szám (39.o.)

¹⁶ Bárdos Lajos: A „Magyar Kórus” húsz éve. Beszélgetés. In: Bárdos Lajos: tíz újabb írás 1969-1974. Zeneútkiadó, B. 1974- 260-269. (266.o.)

¹⁷ Szabó Helga: Éneklő Ifjúság 1925-1944. (11.o.)

¹⁸ Négy ifjúsági dalosünnep. In: *Énekszó* 1934. június 1. 2. évfolyam 6. szám (102-105.o.)

megújítását célozták – mind egyházi, mind szekuláris téren. Bárdos Lajosra hatott a Dienes Valéria által létrehozott orkesztika, amely egyenesen a kultúra egyik nemzetközi vezető városából, Párizsból vette inspirációját.¹⁹

A hangverseny sikerére való tekintettel annak folytatására, rendszeres eseménnyé alakítására és vidéki koncertek szervezésére azonnal megszületett a szándék. Ezt az ígéretét a főszerző Magyar Kórus – Énekszó-kör be is váltotta. 1935-ben már a visszacsatolt Kolozsvár, Hatvan, Miskolc, Debrecen, Pécs, Szeged, Kecskemét, Kőszeg, Békéscsaba és Hódmezővásárhely is szervezett helyi Éneklő Ifjúság-hangversenyeket, a helyi iskolák énekkarainak részvételével. Az 1936-os, újra Budapesten rendezett találkozóknak két fő jövőbemutató vonása: a Magyar Rádió először közvetítette a hangversenyt, illetve ekkor volt Kodály Zoltán Berzsenyi Dániel versére írt hatalmas kánonjának: „A magyarokhoz” bemutatója is, amely az évszázad hátralévő részének – politikai változásokat túlélő – kedvelt tömegéneke lett. Később erre úgy utalnak, mint az „Éneklő Ifjúság himnuszára”.²⁰

A hangversenyeken a korszak minden iskolatípusa képviseltette magát: elemi, polgári, gimnázium, és különösen a tanítónőképzők (élükön a fővárosból az Angolkisasszonyok tanítónőképzőjének kórusával és a Ranolder-intézettel), mind katolikus, mind protestáns, mind állami fenttartásból – sokszor egyházi túlsúllyal.²¹ A vidéki hangversenyek a városok szervezésében valósultak meg, nem „központosítva”. Bárdos Lajos visszaemlékezése szerint akkor kaphatta meg egy rendezvény ezt a nevet, ha „legalább 4-5 kórus közreműködik és feltétlenül van közös ének is”.²² „Közös ének nélkül nincs Éneklő Ifjúság”. Az iskolai kórusok részvétele önkéntes. A hangversenyek műsorterveit előre kellett közölni, a szerkesztőségnek elküldeni.²³ A repertoár a Magyar Kórus és az Énekszó kiadványaiból (saját összefoglaló néven „Énekesrend”): főként reneszánsz kórusirodalomból és a kortárs magyar gyermekkarokból állt, eseményenként mindig kiegészülve az adott iskola felekezeti énekirodalmával (különös tekintettel a katolikus gregoriánra és a népének-feldolgozásokra).²⁴ A népdalok és a népdalfeldolgozások a kezdetektől fogva jelen vannak, súlyuk a mozgalommá váló rendezvénysorozatban egyre nő, de nem válnak kizárólagossá.

Az Éneklő Ifjúság 1941-től saját folyóiratot is kapott, Kerényi György főszerkesztésével. A célközönség a mozgalom ifjú résztvevői. A szerkesztői kör tagjai Forrai Miklós, K. Péterffy Ida, Rajeczky Benjamin, Volly István. A bevezetést Kodály Zoltán írta. Ismeretterjesztő írások, kották adják a folyóirat lényegét. Több későbbiekben ismertté vált dalnak megjelenési helye.²⁵ 1949-ig jelenik meg, különböző formákban.

¹⁹ Fenyves Márk – Pethő Villó: Dienes Valéria és Bárdos Lajos misztériumjátékai. In.: Továbbélő utópiák – magyar életreform-törekvések és nemzetközi recepciós hatások. Neveléstudomány-történeti tanulmányok. Gondolat Kiadó, Bp. 2017. (81-121.)(116.o.)

²⁰ Raics István: Hogyan indult útjára az Éneklő Ifjúság II. In: Éneklő Ifjúság 1943. január, 2. évfolyam 5..szám (50-51.o.)

²¹ Énekszó. 1935. május 4. 2. évfolyam 6. szám (203.o.)

²² Bárdos Lajos: A magyar kórus 20 éve. (266.o.)

²³ Az Éneklő Ifjúság tavaszi hangversenyei. In.: Énekszó. 1936. január 25. 3.évfolyam 3-4-szám (264.o.) (

²⁴ Tíz vidéki város Éneklő Ifjúsága. In: Énekszó. 1935 október 1. 3. évfolyam 1. szám (218-220.o.)

²⁵ Példa a népi kétszólamúság máig széles körben használt példája: „Izland, áldjon az ég!” kezdősorú népdal (Éneklő Ifjúság, 1949. augusztus.04. 9. évfolyam 8. szám (2.o.)

Érdeemes megemlíteni, hogy bár e mozgalom létében és elveiben nem mondott ellent a harmincas-negyvenes évek kultúrpolitikájának, annak nem vált hivatalos részévé sem. Tömegeket mozgatott meg, de nem lehet a szó későbbi átpolitizált értelmezésében „tömegmozgalomnak” tartani: a vezetők, a szervezők a művészetoktatás reformját szorgalmazták, céljuk a mindenki számára elérhető zenei műveltség emelése volt. A korszak „aktuálpolitikájának” alig lehet nyomait találni a kiadványokban: egy-egy „revizionista” népdal,²⁶ a visszacsatolt területek városaiban rendezett hangversenyekre irányuló kiemelt figyelem, német zenei nevelési cikkek magyar nyelvű közlése. Ezzel szemben lesz érdemes megfigyelni a második Éneklő Ifjúság – amely egy, a kulturális életet sokkal központosítottabban kezelő politikai rendszerben alakul újra – repertoárjában állandó politikai töltetű tömegdalokat, a mozgalom kezdettől fogva reprezentatívabb – és propagandisztikusabb – „használatát” a pártállam felől.

A közjáték – 1945-1970

A második világháború után a zene és a társadalom viszonyában globális szinten változások indultak meg. A zenehallgatás (és ennek médiumai: rádió, lemezek, majd később a modernebb adathordozók), a tánc, a popzene, az énekes kultúra mind-mind érintettek voltak ebben.²⁷ Magyarország nem maradt ki ebből, a helyi sajátosságok és a politikai helyzet bár sajátos formát szabtak a változásnak. Ami a jelen vizsgálat tárgyát érinti, az az énekes kultúrában lejátszódó változások: tömegigényből egyre inkább rétegigénybe fordult a kórusban éneklés, mint szabadidős tevékenység.²⁸ Ez nem egyik napról a másikra történt, és a magyar történelem fordulópontjaihoz köthető: a – tömegdalról elnevezett – „fényes szellők” korától a totalitárius ötvenes éveken át 1956-ig, illetve utána a korai, majd a kései Kádár-korszak idején fokozatosan számukban és létszámukban csökkenő kórusok rendszerváltás utáni átalakuló fellépési lehetőségein át jutunk el a mai állapotig, ahol a kórusban éneklés már inkább kevesek hobbija, mint tömeges szabadidőtöltés.

A második világháború után a kórusélet hamar gyógyulni kezdett.²⁹ Az Éneklő Ifjúság fővárosi és vidéki hangversenyei is ismét megrendezésre kerültek: Óbuda, Pestszenterzsébet, Makó, Veszprém tartott ilyen elnevezéssel hangversenyeket 1946 és 1948 között.³⁰ 1948-ban a forradalom centenáriumi ünnepléséhez még Éneklő ifjúság-koncert volt a premontrei gimnázium tornatermében. A kommunista hatalomátvétel után az iskolák 1948-as államosításával³¹ a templomok eltűnnek a hangversenyek helyszínei közül. Az ifjúság zenei nevelésének ügye a kórusmozgalom hivatalos főszervezete, az újonnan alakult Bartók Béla Szövetség, majd az egyesületek feloszlása után a Népművészeti – később Népművelési Intézet alá került, központi irányításban, a kultúrpolitika hivatalos részeként. Az Éneklő Ifjúság mozgalom az addig létezett formájában nem működött tovább.

²⁶ Példa: „A kanyargó Tisza mellett” kezdősorral. (Éneklő Ifjúság, 1941. szeptember. 1.évfolyam.1.szám (5.o.)

²⁷ Bővebben lásd a jelenségről: Thomas Turino: Music as Social Life. The Politics of Participation. The University of Chicago Press, Chicago, 2008.

²⁸ Losonczy Ágnes: A zene életének szociológiája. Zeneműkiadó, Bp. 1969. (83-84.o.)

²⁹ Maróti Gyula: Zenei tömegmozgalom. Zeneműkiadó, Bp. (24.o.)

³⁰ Ifjúsági hangversenyek meghívói és műsorfűzeteinek másolatai. HUN-REN BTK ZTI 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, 20. századi forrásgyűjtemény.

³¹ 1948. évi XXXIII. törvénycikk

A név azonban nem merült feledésbe. A Magyar Rádió még az ötvenes években is sugárzott „Éneklő Ifjúság” címen műsort³² (amit később Daloló Ifjúságra változtattak), de nemcsak a név, hanem a gyakorlat is tovább élt: 1958-ban (a húszéves jubileum alkalmából) április 20.-án Budapesten,³³ májusban Székesfehérvárott³⁴ és Pécsen,³⁵ 1959 májusában Egerben³⁶ és Pécsen³⁷ rendeznek ilyen néven hangversenyeket – habár ezen hangversenyek a rendelkezésünkre álló források szerint más rendezvényekbe vagy rendezvénysorozatokba betagozódva (kulturális seregszemlék, május elsejei ünnepsorozatok) kerülnek megrendezésre, nem pedig egy önálló mozgalom részeként. A Bárdos Lajos-féle elveknek a leírások alapján a maga vezényelte budapesti koncert egészen biztosan megfelelt – a *Magyarokhoz* szólalt meg az összkarban. Ilyen néven hirdették Szegeden a „felszabadulás” 15. évfordulója alkalmából rendezett zenei hetek ifjúsági hangversenyét,³⁸ de évi rendszerességgel még a hatvanas években is tartottak Éneklő Ifjúság-hangversenyeket Pécsen³⁹ és Kecskeméten,⁴⁰ 1964-től Szombathelyen⁴¹ is.

A kérdés, hogy lehet-e a harmincas évek mozgalmának továbbéléséről beszélni ezekben az esetekben. Az Éneklő szerkesztőségéhez hasonló központi koordináció és „műsor-ellenőrzés” nincsen. Úgy tűnik, hogy helyi szinten maradt fenn a mozgalom alkotóelemei és neve: a városi iskolai kórusok közös fellépéseit nevezik „Éneklő Ifjúság” -nak (vagy akár Daloló Ifjúságnak), amelyek általában valamelyik tavaszi állami ünnep (április 4, május 1.) köré szerveződnek. Az egyházi kapcsolatok kényszerű elhagyása után nemigen maradt más kulturális hatalmi tényező, mint a pártállam. A mozgalom kifejezett „betiltásáról” mindenesetre nem beszélhetünk: még az elnevezés is létezhetett, sőt, már az ötvenes években a mozgalom megújítása is felmerül.⁴² Az új mozgalomnak természetesen alkalmazkodnia és nyíltan igazodnia kell a pártállam kultúrpolitikájához. A hatalom szempontjából is jól jön egy reprezentatív, jól „eladható”, propagandacélokra használható ifjúsági tömegmozgalom. Az Éneklő Ifjúság újjászervezéséhez minden feltétel adott volt.

Egy hasonló, ám nem teljesen azonos jelenség figyelhető meg a népművészeti mozgalmak „felújításában” is: a hasonlóság a Paulini-féle „Gyöngyösbokréta” mozgalom és a szocialista idők „Röpülj, páva” 1969-ben indult televíziós vetélkedője, és az abból kinövő „Páva-mozgalom” között. A Gyöngyösbokrétától a szocializmus időszakában rendre elhatárolódtak,⁴³ a „Páva-mozgalmat” nem tartották az előbbi utódjának, sőt éppen ellenkezőleg, azt mesterkéltnek, az elnyomott nép rögválóságát elfedőnek tartották.⁴⁴ Utólag visszatekintve az egyértelmű különbségek mellett a hasonlóságok is feltűnnek: mindkettőnek

³² A rádió műsorából. Szabad Nép, 1950. 12. 05. 8. évfolyam 282. szám (8.o.)

³³ Vitányi Iván – Fodor Lajos: Éneklő ifjúság. In.: Népszava, 1958. 04.23. 86. évfolyam 95. szám (4.o.)

³⁴ Muzsika. 1958. 03. 01. 1. évfolyam 1. szám (36.o.)

³⁵ Népszabadság. 1958. 05. 06. 16. évfolyam 106. szám (8.o.)

³⁶ Heves Megyei Népújság. 1959. 04. 26. 10. évfolyam 97. szám. (7.o.)

³⁷ Május 1-re készül az ország. In.: Népszabadság. 1959. 04. 28. 17. évfolyam 98.szám (4.o.)

³⁸ Népszabadság. 1960. 01.10. 18. évfolyam 8. szám (8.o.)

³⁹ Népszabadság, 1965. 05.11. 23. évfolyam 109. szám (8.o.)

⁴⁰ Népszabadság, 1967. 04. 27. 24. évfolyam 98. szám (7.o.)

⁴¹ Népszabadság, 1968. 03.31. 26. évfolyam 77. szám (9.o.)

⁴² Szabad Nép, 1955. 06.14. 13. évfolyam 106. szám (1.o.)

⁴³ Losonczy Ágnes: Zene-ifjúság-mozgalom. Zeneműkiadó, Bp. 1974 (43-44.o.)

⁴⁴ Losonczy Ágnes: Zene-ifjúság-mozgalom (43.o.)

elemi része a népművészet kirakatba tétele, reprezentatív és performatív megjelenítése – az eredeti hagyományokat saját közegükből kivéve színpadi előadássá formálják. Ebben az esetben is beszélhetünk az ötvenes-hatvanas évek kultúrversenyein, a Népművészeti, majd Népművelési Intézet szárnyai alatt működő népi előadásokon keresztül valamiféle kontinuitásról – legalábbis a fő szándék (a népművészet színrevitele) terén. Amíg azonban a „Röpülj, páva” az újdonság képével érkezik a magyar kulturális életbe, nem vállalva semmilyen azonosságot két háború közötti analógiájával, addig az Éneklő Ifjúság nevében, de még szervezőinek személyeiben is a régi kezdeményezés folytatójaként állt elő – az elődjéhez képest azonban igen jelentős különbségekkel.

A második felvonás – 1970-1989

1970. április elején Bárdos Lajos „bevezető szavaival és új jeligéjével kezdődött meg” az újjáalakult Éneklő Ifjúság első hangversenye a Kossuth Rádióban.⁴⁵ A Kórusok Országos Tanácsa – rövidítve és a továbbiakban KÓTA, a Magyar Rádió, az Úttörőszövetség és a KISZ együttműködésében megvalósuló új rendezvénysorozat nem véletlen, hogy éppen Bárdos Lajost tette meg fővédnökének. A régi főszerzők közül Kerényi György, Forrai Miklós, Volly István, K. Péterffy Ida és Rajeczky Benjamin élő és sokan még aktív résztvevői a magyar zeneéletnek, Kertész Gyula és Kodály Zoltán azonban nem élték meg a mozgalom újjáindulását. A szintén 1970-ben alakult KÓTA részéről az ifjúsági bizottság, élén Soltész Elekné zenepedagógussal koordinálja a mozgalmat, a Magyar Rádió részéről pedig az ifjúsági zenei szerkesztőség, élén Bónis Ferencel. Azok, akik ott voltak a két háború közötti Éneklő Ifjúságnál, most is kísérik az újjáalakult mozgalmat.

Az új mozgalom voltaképpen egy hároméves ciklusokra épülő, háromfordulós kórusverseny, ebben az 1964 óta zajló kórusminősítésekre hasonlít. A Rádió a jelentkezett kórusok előadását rögzíti, ez a felvétel kerül a szakmai zsűri elé. Ez alapján a második fordulón megyei találkozókon szerepelnek a továbbjutók, szintén sor kerül rádiófelvételle, amelyek legjobbjai adásba is kerülnek. A harmadik évben az országos találkozóra kerül sor: a földij egyhetes balatoni táborozás és lemezfelvétel.⁴⁶ A jelentkezési lapokat a Rádió juttatta el az összes iskolatípusba: általános iskola, gimnázium, szakközépiskola, ipari tanulóintézet, zenei tagozatos és nem zenei tagozatos is.

A név azonosságán kívül nem sok mindenben hasonlít ez a második felvonás az elsőre. A legfőbb eltérés a verseny fogalmának megjelenése. A századeleji Éneklő Ifjúságban a vetélkedésnek nem jutott szerep,⁴⁷ a hangsúly a közös éneklésen volt – még akkor is, ha az Énekszóban jelentek meg a hangversenyekről kritikák – újonnan itt a verseny, mint motivációs tényező jelenik meg. Ha idén nem sikerül, majd jövőre – írja Bónis Ferenc fentebb hivatkozott írásában. A kritikák pedig határozottak tudtak lenni.⁴⁸ A díjak értékesek: a rádióadás, a lemezfelvétel nagy presztízs, a balatoni üdülés pedig minden gyereket motiválhat. Mindezekkel az is jár, hogy a rendezvénysorozat lebonyolítása anyagi

⁴⁵ Bónis Ferenc: Éneklő ifjúság. In: Kóta 1971. 1. évfolyam 2.szám (7-8.o.)

⁴⁶ Bónis Ferenc: Éneklő ifjúság. In: Kóta 1971. 1. évfolyam 2.szám (7-8.o.)

⁴⁷ A dalosversenyek, a művészi szellem hóhérai adjanak helyet a dalosünnepnek, melyek középpontja egy-egy nagyszabású karmű közös előadása legyen, gyerekes versengés helyett”. Kodály Zoltán: Szomjas lelkek, nagy alkotások. In: Budapesti Hírlap, 1934.12.25. 54.évf. 291. szám (37.o.)

⁴⁸ Révész László: Éneklő Ifjúság a fővárosban .In: Kóta 1972. 1. évfolyam 4.szám (1-3.o.)

szempontból jelentős terhekkkel jár, és csak központosítva kivitelezhető, ugyanakkor a pártállam szempontjából így alkalmas reprezentációs célra is.

Mindezek mellett már az első felhívásra 250 énekkar jelentkezett. Ezeknek mintegy fele jutott tovább a második fordulóra – a Művelődésügyi Minisztérium, az ének-zenei szakfelügyelőség, a KÓTA, a Rádió ifjúsági és zenei szakosztálya által delegáltakból álló héttagú bírálóbizottság az országos műsorsugárzás követelményeit is figyelembe véve szigorúan válogatott. A műsorok „egyhangúságára” is érkezett észrevétel: túlsúlyban voltak Kodály gyermekkari művei.⁴⁹ A harmadik fordulóra 44 énekkar jutott be, a végső válogatás 12-12 énekkar közül 6 általános iskolás és 7 középiskolás énekkarnak juttatta a fődíjat: a nyári tábor és a lemezfelvételt.⁵⁰

A döntősök között sok a zenei tagozatos iskolai kórus. Ennek oka maga a versenyhelyzet, hiszen a gyakorlottabb diákok szebben formálják a darabokat. Ez azonban beleillik abba a tendenciába, amelyről fentebb már írtam: a kóruséneklés rétegerdeklődéssé válása, a kórusmozgalom belül pedig a magas művészeti szempontok előtérbe kerülése a tömegesség kifejezett rovására.⁵¹

1976-ban a fordulók átalakulnak, a hároméves ciklusból kétéves ciklusok lesznek. Az ok a diákénekkarok gyors fluktuációja mellett szervezési is: így össze lehet hangolni a hangversenyeket az Úttörő Szövetség szemléivel és az Országos Diáknappal, melyek szintén kétéves ciklusban szerveződnek. A kórusok száma is szerepet játszott ebben, a rövidebb fordulók során a versenyből kevesebb kórus „marad le”. A zenei tagozatos iskolák továbbra sem kerülnek külön kategóriába, a szakmunkásképzősök számára viszont „Zúgjon dalunk” néven új sorozatot indítanak. A felvételek többé nem stúdióban, hanem koncerteken történnek, és az ünnepélyes záróhangversenyre a nyári tábor megnyitásaként kerül sor.⁵²

A mozgalom ebben a formában tovább működik, a KÓTA részéről kifejezetten sikeresnek ítélik az újjáéledést.⁵³ A „Zúgjon dalunk” ettől elválik, külön sorozatban működik tovább. 1978-ban kerül sor újabb finomhangolásra: a középfokú intézmények számára 1979-től (az alapfokúak ezt egy év múlva követik) két kategória létesül: fesztiváljellegű és vetélkedő-jellegű, amely során bronz, ezüst és arany oklevél szerezhető. A „fődíj” továbbra is rádió- és lemezfelvétel, illetve nyári üdülés, élő rádióközvetítés, emellé az Országos Diáknapon és a debreceni nemzetközi kórusversenyen való részvétel. A minősítés nélküli kórustalálkozókat az iskolák, tanácsok, művelődési szervezetek stb. szervezik, míg a minősítés hangversenyait (a Megyei és Fővárosi Diáknappokhoz egyeztetve) a KÓTA és a KISZ koordinálja. Egy ciklus egy tanévig tart. Ezzel egyidőben megalakul az Éneklő Ifjúság Felügyelő Bizottsága (ÉIFB) a KÓTA-hoz bekötött szervezetként, amit az Oktatási, a

⁴⁹ Révész László: Éneklő Ifjúság a fővárosban. In: Kóta 1972. 1. évfolyam 4. szám (1.o.)

⁵⁰ Révész László: Az Éneklő Ifjúság harmadik fordulójáról. In: Kóta 1973. 4. évfolyam 4. szám (4-5.o.)

⁵¹ Breuer János: Negyven év magyar zenekultúrája. Zeneműkiadó, Bp. 1985 (405-407.o.)

⁵² Szécsényi Olivér: Az Éneklő Ifjúság mozgalom átszervezéséről. In: Kóta 1976. 7. évfolyam 1.szám (16-17.o.)

⁵³ A KÓTA elnöksége elé. 1977. november 26. A közgyűlés elé terjesztendő elnökségi jelentés tézisei az előző közgyűlés – 1975. december – óta végzett munkáról. HU BFL XXIII.113.d. 152. kisdoboz [5] (1.o.)

Kulturális- és Munkaügyi Minisztérium, a KISZ, az Úttörőszövetség, a Magyar Rádió és a KÓTA küldöttei alkotnak, ők szervezik a jelentkezéseket és a minősítéseket.⁵⁴

Ez az új szervezeti rendszer több szempontból is lényeges változásokat hoz. Egyfelől mintegy legitimálja a mozgalom „kétfelé szakadását” nem iskolatípusonként (a minősítés nem korlátozódik az ének-zene tagozatos iskolák kórusaira), hanem szándék szerint: vetélkedéssel vagy anélkül. A „komolyabb” azaz versengési szándékkal érkezők a már régebb óta létező minősítésekhez hasonló fokozatokat szerezhetnek, a Rádió is elsősorban az ő tevékenységüket kíséri eszközigényes figyelmével, a versengési szándék nélküliek viszont ugyanúgy használhatják az Éneklő Ifjúság elnevezését kórustalálkozóikon E név még mindig elég vonzó ahhoz, hogy nem tagadható meg ezektől a kórusmozgalmon belül „egyszerűbbnek” tartott rendezvényektől sem. Ez utóbbi hangversenyek jobban emlékeztetnek a századeleji találkozókra, ahol a vetélkedésnek nem volt szerepe, és inkább helyi szinten szerveződtek, viszont ezek ezáltal kissé ki is kerülnek az országos fókuszról.

Az átalakulás működőképesnek bizonyult: habár az eltelt évtizedekben szinte minden körülmény hatalmasat változott, bizonyos vonásai (éves fordulók, a minősítések fokozatai) a mai napig használatban vannak.⁵⁵ A mozgalom működött, azonban a teljes társadalom, így a fiatalság zenéhez való viszonyának változásai elkerülhetetlenül érintették. A kórusban éneklés egyre kevésbé közkedvelt szabadidős tevékenység, a zene egyre inkább „művelt” dolog helyett „hallgatott” dologgá válik.⁵⁶ 1981-ben dr. Tóthpál József, a KÓTA akkori főtitkára a mozgalomban résztvevő gyermekek arányát hasonlítja össze az összes iskolásokkal: a teljes tanulólétszám mindössze 3-4%-a. A mozgalomnak mind mennyiségi, de legfőképpen minőségi növelését tűzi ki célul az iskolai énektanítással együttműködésben.⁵⁷

Kudarcnak semmiképpen sem tekinthető azonban a mozgalom második felvonása. A kedvezőtlen folyamatok ellenére is végig működött, fennmaradt, mind a mai napig él a KÓTA szervezésében.

Harmadik felvonás – folytatólagosan

Ugyan egy mind a mai napig működő rendezvénysorozatról van szó, jelenlegi kutatásom csak a rendszerváltásig terjed. Az Éneklő Ifjúság a magyar zeneélet páratlan teljesítménye. Maga az alapötlet – ifjúsági kóruskoncertek szervezése, a kórusélet megnyitása a fiatalok számára néhány év híján százéves, maga az elnevezés csaknem kilencven. Ez alatt a rövid huszadik századot majdnem egészében magába foglaló időszak alatt az elnevezés több, egymástól sokban különböző rendezvénysorozatot jelentett, de maga a név viszont végig pozitív értékek hordozójaként jelenik meg, nem avul el. Ezek a koncertsorozatok gyakorlatként éltették csaknem egy évszázadon át többek között Bartók, Kodály, Bárdos és kiváló zeneszerzőtársaik egynemű-, gyermek- és ifjúsági vegyeskari műveit, átmentvén

⁵⁴ Éneklő Ifjúság mozgalom felhívás a középfokú iskolák részére. In: Művelődési Közlöny, 1978. 11. 20. (825.o.) Lásd még: Rohonyi Katalin: Ifjúsági kórusmozgalom – az éneklés örömeért. In: Kóta 1979. 10. évfolyam 3.szám (20.o.)

⁵⁵ <https://korus.kota.hu/tajekoztato-eneklo-ifjusag-hangversenyek-szervezeserol/> (hozzáférés: 2023.10.26)

⁵⁶ Ennek a folyamatnak pillanatképeit örökíti meg kutatásaiban Losonczy Ágnes: A zene életének szociológiája (1969) és Zene-ifjúság-mozgalom (1974) című kötetében.

⁵⁷ Dr. Tóthpál József: Az Éneklő Ifjúság mozgalomról – reálisan. In.: Kóta 1981. 11. évfolyam 8.szám (18-19.o.)

Dávid Rebeka

azokat és az általuk képviselt zenei műveltséget és zenei anyanyelvet rengeteg felkavaró történelmi változáson. Ezek a változások ugyan kényszerpályára terelték a teljes magyar kulturális életet, azt megállapíthatjuk azonban, hogy a név mellett a szándék – a magyar ifjúság zeneértővé nevelése, az alkotó zeneéletbe való bevonása – is állandó értékképviselő tudott maradni.

FORRÁSOK:

Archív források:

Ifjúsági hangversenyek meghívói és műsorfüzeteinek másolatai. HUN-REN BTK ZTI 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, 20. századi forrásgyűjtemény

A Kórusok Országos Tanácsa közgyűlési iratai 1975-1978. HU BFL XXIII.113.d. 152. kisdoboz [5]

X. Piusz pápa: Az egyházi ének és zene ügyében (Motu proprio: inter sollicitudines) 1903. november 22. (https://www.vatican.va/content/pius-x/la/motu_proprio/documents/hf_p-x_motu-proprio_19031122_sollicitudini.html) (hozzáférés: 2023.10.26)

Folyóiratok:

Budapesti Hírlap

Éneklő ifjúság

Énekszó

Heves Megyei Népújság

Kóta – a Kórusok Országos Tanácsa Tájékoztatója

Magyar Kórus

Muzsika

Művelődési Közlöny

Népszava

Nyugat

Pesti Hírlap

Pesti Napló

Szabad Nép/Népszabadság

IRODALOM:

N.A. Tájékoztató Éneklő Ifjúság hangversenyek szervezéséről. <https://korus.kota.hu/tajekoztato-eneklo-ifjusag-hangversenyek-szervezeserol/> (hozzáférés: 2023.10.26)

Bárdos Lajos: A „Magyar Kórus” húsz éve. Beszélgetés. In: Bárdos Lajos: tíz újabb írás 1969-1974. Zenenúkiadó, Budapest. 1974. (260-269.)

Dávid Rebeka

Breuer János: Negyven év magyar zenekultúrája. Zeneműkiadó, Bp. 1985

Ernest Gellner: A nemzetek és a nacionalizmus. Napvilág Kiadó, Bp. 2009.

Fenyves Márk – Pethő Villó: Dienes Valéria és Bárdos Lajos misztériumjátékai. In.: Továbbélő utópiák – magyar életreform-törekvések és nemzetközi recepciók hatásai. Neveléstudomány-történeti tanulmányok. Gondolat Kiadó, Bp. 2017. (81-121.)

Fógel-Veres Anett: Kodály Zoltán és az Éneklő Ifjúság. In.: Bárdos szimpóziumok. 16 zenei írás. Szerk.: S. Szabó Márta. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2021. (129-138)

Kodály Zoltán: Gyermekkarok. Zenei Szemle, 1929. 13. évf. 1. szám. 1-9.o.)

Losonczi Ágnes: A zene életének szociológiája. Zeneműkiadó, Bp. 1969.

Losonczi Ágnes: Zene-ifjúság-mozgalom. Zeneműkiadó, Bp. 1974.

Maróti Gyula: Zenei tömegmozgalom. Zeneműkiadó, Bp. 1956.

Szabó Helga: Éneklő Ifjúság 1925-1944. Múzsák Közművelési Kiadó, Bp. 1984.

Thomas Turino: Music as Social Life. The Politics of Participation. The University of Chicago Press, Chicago, 2008.